

Alisher NAVOIY

RISOLAI TIYR ANDOXTAN¹

BISMILLOHIR-RAHMONIR-RAHIM

Alhamdu lillohi rabbil olamin vas-salavot-ussallam alo rasulih Muhammad va olihi ajmain².

«Har kim tark qilsa tiyrandozliqni o'grig'ondin so'ng bas tark qilmish bo'lg'ay mening sunnatimni, ul mendin emas».

Ammo xabarda andoq keltirurkim, chun Hazrati Odam Safiy³ (salavotu lillohi alayhi) dunyoga kelgondin so'ng Xudoyi taolo aning gunohin bag'ishladi. Ersa Jabroil⁴ (alayhissalom)ga amr bo'ldikim, Odamg'a dexqonchilikni o'grotgil. Jabroil (a. s.) kelib aydi: – Yo Odam, Xudoyi taolo sanga aydi, andin so'ng amr qildikim, dehqonchilik qilsun. Chun Odam (a. s.) bu payg'omni eshitti, ersa qabul qildi. Va Jabroil (a. s.) urug' olib keldi va Odam (a. s.) sochti va yerni mola qildi. Qazog'a qarg'alar kelib, ekkan bug'doyni kovlab olib yeya boshladi. Odam (a. s.) andoq ko'rub, munojot qilib aydikim: – Ilohi, mening, ekkanimni zoe' qilmagil. Bas, Xudoyi taolo Jabroil (a. s.) din Odami Safiyg'a bir yoy va necha o'q yibordi. Chun Odamg'a o'q otmoqni o'grotti. Andin sung buyurdikim, Odam bu o'qni qarg'alar sari otgil. Bas, Odam (a. s.) otti va xato qildi. Jabroil tabassum qilib aytdi: – Yana bir o'q otg'il. Bu kezikda otgan urdi. Jabroil (a. s.) shodmon bo'ldi. Odam (a. s.) so'rdikim: – Ey Jabroil, avval otqonimda nega tabassum kilding va so'ng otqonimda nega shodmon buldung? Jabroil (a. s.) aydi: – Ul tabassum aning uchun qildim va so'ng shodmon bo'ldumkim, agar avvalgi o'qung qarg'alarg'a tegsa erdi farzandlarning ilgidin qiyomatqacha hech nimarsa xalos bo'lmag'ay erdi. Va yana bilgilkim, o'q otmoq Xudoyi taoloning lutfi erur va Odami Safiyning mo'jizasidir. Bilgilkim, o'q otmoqliqning savobi bisyordur. Ammo andoq bayon qiloli to sizga ma'lum bo'lg'ay.

Xabarda andoq keltirurkim, Payg'ambar (a.s.) o'q otmoqning fazilatin bisyor etti. Ersa sahobalar (rizvon allohi taolo alayhim ajmain) taajjub qilib so'rdilarkim: – Yo Rasululloh, tiyrandozliqning savobi ne miqdordur? Rasululloh (s. a. v.) buyurdikim: – Agar tiyrandozliqni biyik savobin aytsam xalq kasbu tijoratidin qolg'aylar. Va o'q otmoqdin o'zga ish qilmag'aylar. Ammo bir soat o'q otmoq savobi bilan ellik yilg'i toatning savobi barobar turur. Va Rasul (a. s.) aydikim: – Har mo'jizamkim, nishonag'a o'q otsa Xudoyi taolo anga behishtiylar savobin bergay va agar nishonga tegsa, behishtning eshikin anga ochib, hurni anga aqd qilg'ay.

Andoq rivoyat qilurkim, Pang'ambar (a. s.) sahobalar birla bir kun borur erdilar. Sa'di Vaqqos⁵ farzandlarig'a o'q otmoq o'grotur erdi. Hazrati Payg'ambar (a. s.) zamone nishonagohga boqib turdilar. Bayakbor bir yigit paydo bo'ldi, ilgida o'q va yoy. Bu yigit kelib bir o'q otti, ersa Payg'ambar (a. s.) base shodmon bo'ldi. Andin so'ng sahobalar (r. a. a.) so'rdilarkim: – Yo Payg'ambari Xudo, ne sababqa shodmon bo'ldingiz?

¹ Alisher Navoiyga nisbat berilgan (Qarang: Bertels Ye. E-Navoi. M.; L., 1948; S ye m ye n o v A. A. Navoiy qo'lyozmalari tavsifi. Toshkent, 1940) bu g'oyat kichik asar ashtarxoniyardan Abdulazizxon (1645 – 1680) kitobxonasiga mansub bir majmua tarkibida mavjud, deyiladi. Ushbu satrlar muallifining Urfon Otajon bilan hammualliflikda yozgan maqolasida risolaning mazmun va mohiyati yoritilar ekan, uning Navoiy qalamiga mansubligi haqida ba'zi dalil va mulohazalar bildiriladi (Qarang: «Tafakkur» jurnali. 1995 y. 3/4-son. 120 – 124-betlar).

² Tarj. a.: Butun olimlarning parvardigoriga hamdu sanolar bo'lsin, Olohning rasuli va uning oila a'zolariga duoi salomlar bo'lsin!

³ Odam – Oloh yaratgan birinchi inson. «Abulbashar» kunyasi, «Safulloh» (Olohning sof quli) laqabi. Xalqda Odam Ota deb yuritiladi. Bu yerda Odam jannatdan quvilgach, Oloh unga dehqonchilik qilishni, bug'doy ekishni buyurgani haqida so'z ketadi.

⁴ Jabroil – Oloh bilan payg'ambar o'rtasidagn vositachi, vahiy keltiruvchi to'rt farishtaning biri. Uning «Ruh ul-amin» laqabi bor.

⁵ Sa'di Vaqqos – Muhammad payg'ambar sahobalaridan biri.

Payg‘ambar (a. s.) aydilarkim: – Ul sababdin shodmon bo‘ldum: ul yigit kelur erdi – g‘arqi gunoh erdi. Chun o‘q otti, ersa barcha gunohlaridan pok bo‘ldi va gunohlari to‘kuldi.

Xabarda andoqdururkim, Payg‘ambar (a. s.) buyurdi, har yernikim, masjid qilur bo‘lsalar qirq yil burun faxr qilur ermishkim, meni masjid qiladurlar. Va har yerdakim, o‘q otar bo‘lsalar sakson yil burun faxr va mubohot qilur ermishkim, meni nishonagoh qilib, bir kun o‘q otganlar.

Amir ul-mo‘minin Ali⁶ (karamallohu vajhuhi) goho o‘q keltirur erdi, bosh va oyog‘larni yolang qilib, durud aytur erdi. Bir kun Sa‘di Vaqqos o‘q otar erdikim, Jabroil (a. s.) keldi va Hazrati Payg‘ambar (a. s.) Sa‘di Vaqqos birla turub erdilar, Payg‘ambar (a. s.) aydilar: – Ey Sa‘di Vaqqos, mening uchun bir o‘q otqil. Va Jabroil (a. s.) aydi: – Yo Rasululloh, Sa‘di Vaqqosg‘a aytg‘il mening uchun ham bir o‘q otsun. Chun Vaqqos bu ikki o‘qni otmoqdin so‘ng Payg‘ambar (a. s.) aydi: Bir o‘q Xudoyi taoloning nomi uchun otqil. Sa‘di Vaqqos yana bir o‘q otti. Andin so‘ng sahobalar (r. a. a.) borib, nishonagohdin o‘qlarni kelturdilar. Ammo ul o‘qkim, Xudoyi subhonahu taolo oti uchun otib erdilar, topmadilar. Jabroil (a. s.) kelib aydi: – yo Muhammad, Xudoyi taolo aydikim, ul o‘qni topmasunlar, aning uchunkim, ul behishtda Sa‘di Vaqqosqa yer olib anda turdi.

Manquldurkim, Shayx Shafiqi Balxiy⁷ (r. t. a.) naz‘ holinda qo‘pub o‘q-yoy kelturub, bir necha o‘q otti, ersa yoronlari ko‘rub shodmon bo‘ldilarkim, Shayxning ahvoli yaxshidir. Shayx (q. s.) aydikim: – Ey yoronlar, bilinglarkim, mening holim oxir bo‘lubtur. Ammo andoq xayol qildimkim, bir toat qilayin va hech toat bu mahalda o‘q otmoqdin behrok ko‘rmasim. Bilgilkim, o‘q otmoq savobi ko‘p va mas‘alasi bisyordur. Ammo muxtasar qilduk. Bo ehtirom anjomid, ba itmom rasid in nusxai sharif dar dasti bandai zaif Fatxulloh al-kotib.

⁶ Amir al-mo‘minin – Aln ibn Abu Tolnb (661 yilda qatl qilingan). Islomda «Xulafo ar-roshidin» (to‘g‘ri yo‘ldan boruvchi xalifalar), xalq orasida «choryorlar» deb ataluvchi to‘rt xalifaning to‘rtinchisi, Muhammad payg‘ambarning kuyovi va amakivachchasi. Islomdagi ikki asosiy oqimdan biri «shia» (arabcha «guruh» demakdir)ni Ali tashkil qilgan.

«Amir al-mo‘minin» Hazrat Alining laqabidir. Navoiy Hazrat Alining «Nasr ul-laoliy» (nasriy gavharlar) nomli asarida jam‘langan hikmatlarining har birini bir ruboiyda talqin qilgan (268 ta) va asariga «Nazm ul-javohir» (nazmiy-she‘rlar javharlar) deb nom bergan. Adabiyotda Ali ajoyib sarkarda va jasur shaxs sifatida ta‘rif qilinadi.

⁷ Shafiqi Balxiy – mashhur shayxlardan. Fariduddin Attor Ibrohim Adham tariqatini olgan edi, deb yozadi («Tazkirat ul-avliyo», 232-6.). Shafiqi Balxiy 174/790 – 791 yilda. Movarounnahrda dunyodan o‘tgan.